

Наталка БАБІНА (Мінськ)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В БІЛОРУСІ

(доповідь, виголошена під час Міжнародної наукової конференції “Проблеми дослідження українського визвольного руху середини ХХ століття”. – Львів, 16 листопада 2014 р.)

Коли мені доводиться виступати за межами Білорусі, я завжди показую, де вона знаходиться, бо чомусь часто цього не знають навіть наші найближчі сусіди.

Хочу зауважити – я літераторка та журналістка і тут хутчіш як носій історичної пам'яті та людина, яка намагається дещо робити, щоб мої земляки її також не втратили.

По-друге, з-за своєї мови. Я відаю, що вона подається вам дещо незвичною, трошки дивною та архаїчною. Віте будете чути слова, які рідко або нікди не використовуються в сучасній літературній українській мові, незвичними будуть деякі наголоси... Мої друзі з України кажуть мені: твоя мова пахне пущею... Це мова моєї Берестейщини.

Я народилася та виросла під Брестом, у Брестському районі Брестської області. А отут, за декілька десятків кілометрів від мого села Заказанка, коло села Дивин Кобринського району Брестської області, був створений першій загін УПА. Ризикну припустити, що саме такою, пушчанською, лісною мовою говорило мніго з тих людей, хто створював і той загін, й інші в наших місцях, такою або близькою до такої мови говорили й ті, хто годував та переховував вояків УПА в наших лісах та на хуторах в сорокових та п'ятдесятих роках... Саме тому я вирішила, що буде доцільно дати Вам послухати нашу мову.

Можна сказати, Берестейщина, що тепер є територією РБ, фактично була колицкою УПА. В Білорусі майже не видається наукових праць, присвячених історії національного визвольного руху, але навіть з тих одиноких праць, що були опубліковані, виникає, що підтримка його населенням була значною.

Чи пам'ятають сучасні мешканці Брестської області про це?

Чи ще говорять своєю пушчанською мовою через 75 років після того, як Сталін своїм рішенням долучив етнічно українські землі Брестчини до Білорусі?

Чи пам'ятають громадяни Білоруси взагалі ті роки і коли пам'ятають, то як саме?

Чи пам'ятають про це теперішні білоруські влади?

Коли в 2012 році один з депутатів Львівської обласної ради звернувся до влад Білорусі з проханням установити коло Дивина пам'ятну дошку, білоруські влади йому відмовили. І це красномовний факт. Політика пам'яті білоруських влад полягає в тому, щоб цілком замовчувати, ігнорувати наявність українського визвольного руху. Це така фігура умовчання.

Як ставляться до українського визвольного руху білоруські історики? Серед їх виразно видно 2 групи: до першої належать провладні історики. Вони оголошують прорадянські, проімперські погляди, для їх будь-який національний визвольний рух – буде то білоруський чи український – це однозначно фашисти, бандити, людожери, які розпинають малят. Вони моляться на Москву і вони мають до своїх послуг засоби масової інформації. Декілька дьон назад я випадково включила білоруське державне телебачення, до слова, в Білоруси всі канали телебачення державні – та побачила передачу, в якій оці особи віщали – звісно, руською мовою – про те, що “на Полесьє до сих пор со страхом вспоминают про зверства УПА. Это были настоящие фашисты, которые принесли населению неисчислимые беды”.

Цім одіозним псевдо-науковцям протистоїть друга група істориків. Це незалежні фахівці, яких не запрошують на державні телеканали, але які, завдяки своїй високій професіональності, мають вплив на громадянську спільноту. Вони стоять на пронаціональних позиціях, їх праці відрізняються високім науковим рівнем. Серед їх хотіла б вилучити пана Олеса Пашкевича. Він редактор одного з найцікавіших білоруських журналів “Архе”, і він, серед іншого, займається вивченням українського руху на Берестейщині, і його виважені, ґрунтовні праці викликають великий довір.

Такім чином, хоча офіційна політика пам’яті повністю копіює радянську, в той же час мають місце альтернативні концепції історії, альтернативний історичний канон, а його елементи проникають в офіційний дискурс і видозмінюють його.

Один з яскравих прикладів прорадянського, проімперського дискурсу – пропагандистське використання факту оборони радянськими солдатами під час Другої сусвітної війни Брестської фортеці. Як і за радянським часом, вся історія Бреста зводиться до історії оборони радянськими солдатами Брестської фортеці та підміняється нею. Історія Бреста дуже багата та різноманітна, але з цього розмаїття пропагандується тільки те, що лежить в річищі радянської та російської пропаганди.

Як в науковому суспільстві є поділ щодо підходу до проблем національно-визвольних рухів, так є такі поділ і в суспільстві взагалі.

З одного боку, дуже велика кількість людей знаходиться під впливом офіційної пропаганди. Пам’ятаю недавню розмову з водієм таксі в Бресті. В Бресті на машинах багато колорадських стрічок, а у кабінах водіїв – таких маленьких парних білоруських та російських прапорців. Ці прапорці роздають “глухонімі” на дорогах. У водія машини, якою я їхала, були в салоні саме такі прапорці. Ми розговорилися з водієм, йому оказалось тридцять років, і він оказався зі Столинського району, з села на межі з Україною. Я запитала його: навіщо у вас ці прапорці? – “Ну, в нас союзна держава з Росією, фактично Білорусь та Росія це одне”. – “Але ж до Росії майже тисяча кілометрів, а Україна ось она, під боком. Чому б вам український прапорець у машині не повісити?” – “Не відаю, що повинно статися, щоб я взяв в руки український прапорець. Як я був малим (то значить, в 80-х роках минулого сторіччя – *Н. Б.*), батьки не пускали мене до лісу, бо там розбійничали бандерівці зі шмайсерами”. І що найбільш мене вразило: я говорила до нього “по-нашому”, і відповідав він мені також говіркою свого села, майже чистою українською мовою, але не відав, що це українська і заперечував, що говорить українською: “Не, то в нас в селі така мова, мішана з руської, польської та білоруської,” – був він впевнений. Від таких розмов деколи опускаються руки...

З іншого боку, я була дуже вражена серією статей, присвячених історичній пам’яті білорусів, мого колеги, журналіста “Радіо Свобода” (білоруська служба) Зміцера Бартосіка.

Він робить серію передач, подорожуючи по різних місцях Білорусі та розмовляючи з різними людьми на цю тему. Так ось, коли він задавав питання мешканцям Кобринського та Каменецького районів щодо їх національної ідентичності, то багато хто відповідав: ми говоримо українською мовою, ми українці. Я була здивована, щиро кажучи, і тим, що таких людей було багато, так і тим, що ці матеріали вийшли в ефір, бо далеко не завжди білоруси адекватно ставляться до проблеми мовної українскости Берестейщини.

Треба відзначити, що події в Україні взагалі міцно впливають на політику національної пам'яті в Білорусі. Під їх впливом президент Лукашенко вперше за 20 літ публічно виступив по-білоруську. Під їх впливом від дав розпорядження на одну годину повеличати кількість уроків білоруської мови. Під їх впливом люди виходять на акції солідарності з українськими прапорами та плакатами в підтримку України. Коли за фото з плакатами підтримки арештували 20 футбольних фанатів, то 20 діячів культури виробили такі самі плакати та також сфотографувалися. Нас не арештували, а я, скажу щиро, пишаюся тим, що ми організували таку акцію і радію, як охоче письменники, співаки, режисери, журналісти погодилися прийняти в ній участь.

Взагалі, українці – це народ-спецназ. Віте їдете поперед, а ми за Вами підтягаємося.

Не без впливу подій на Україні в квітню цього року вперше в історії при Спільці білоруських письменників було створене Товариство української літератури. Наша мета – сприяти взаємній популяризації білоруської літератури в Україні та української літератури в Білорусі, також підтримувати тих авторів, що живуть в Білорусі та пишуть українською і навпаки. Мене радує, як охоче до нас долучаються люди, бо вони – носії історичної пам'яті народу. Тепер ми маємо свій сайт, він активно поповняється різноманітними матеріалами: це художні тексти, переклади, дослідження, нон-фікшн та спогади. Розмістили ми на сайті також унікальну працю і мого земляка Володимира Леонюка “Словник Берестейщини” – таку своєрідну енциклопедію, де зібрані звістки про все, що лучить Берестейщину з Україною.

Тепер ми працюємо над випуском першого числа білорусько-українського альманаху, де будуть зміщені твори як білоруською і українською мовами, так і на говірках, якими говорять на Брестчині. Коли я читаю ті вірші, ті есе, що нам досилають мої земляки, присвячені рідній мові, збереженню автентичної культури, свого духу – в мене просто сльози навертаються, такі пронизливі історії там розповідаються, такі чисти почуття вони будять... В нас, звісно, багато проблем. Одна з них – важко знайти редактора та коректора, бо хоча в Білорусі декілька сотень тисяч людей говорять українськими говірками, але в країні немає жодної української школи, жодного українського класу. І всі наші автори – самоуки. Але ми вирішили: краще ми будемо говорити та писати українською з помилками, чим не будемо говорити та писати взагалі.

Я запрошую і вас долучитися до праці нашого Товариства, досилати Ваші статті та інші матеріали для розміщення на сайті та друку в альманасі. Така співпраця дуже важлива для нас. Як у фахівців, я прошу у вас поради в тому, як діяти найбільш ефективно для збереження історичної пам'яті, української духовної спадщини в Білорусі.

Завершуючи свій виступ, хочу закликати українську наукову спільноту до більш тісної співпраці з білоруськими науковцями, білоруською громадянською спільнотою та державою. Це дуже важливо і для Вас, і для нас.

І пам'ятайте, що в Білорусі Віте має декілька мільйонів друзів, а на Брестчині – кілька сотень тисяч братів, таких самих українців перед Богом, як і Віте.